

SPORT TASHKILOTLARIDA STRATEGIK BOSHQARUVNING SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARINI BAHOLASH METODLARI**Safarov O'lmasbek Sulton o'g'li**

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Jismoniy madaniyat va sport kafedrası stajyor o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18093426>

Annotatsiya. Ushbu maqolada sport tashkilotlarida strategik boshqaruv jarayonining samaradorligini baholashga doir nazariy va amaliy yondashuvlar tahlil qilinadi. Dunyo sport menejmenti tajribasiga asoslanib, samaradorlik mezonlari, indikatorlar, baholash metodlari, KPI tizimi, Balanced Scorecard modeli, monitoring va audit mexanizmlarining sport tashkilotlari boshqaruviga integratsiyalash imkoniyatlari keng yoritiladi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, funksional tahlil, taqqoslash, statistik modellashtirish kabi ilmiy metodlardan foydalaniladi. Olingan natijalar sport tashkilotlarining boshqaruv strategiyalarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va strategik rivojlanish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Strategik boshqaruv, sport tashkilotlari, samaradorlik ko'rsatkichlari, KPI, Balanced Scorecard, monitoring, boshqaruv auditi, resurs boshqaruvi, strategik rejalashtirish.

Annotation. This scientific article analyzes theoretical and practical approaches to evaluating the effectiveness of strategic management in sports organizations. Based on international sports management practices, it examines efficiency criteria, indicators, evaluation methodologies, KPI systems, the Balanced Scorecard model, and mechanisms of monitoring and audit integrated into sports governance. The study employs systematic analysis, functional assessment, comparative analysis, and statistical modeling. The findings contribute to optimizing management strategies, improving resource utilization, and enhancing the long-term strategic development of sports organizations.

Keywords: Strategic management, sports organizations, performance indicators, KPI, Balanced Scorecard, monitoring, management audit, resource management, strategic planning.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические и практические подходы к оценке эффективности стратегического управления в спортивных организациях. На основе мирового опыта анализируются критерии эффективности, показатели, методы оценки, системы KPI, модель Balanced Scorecard, а также возможности интеграции мониторинга и аудита в управление спортивными структурами. В исследовании применяются системный подход, функциональный анализ, сравнительный метод и статистическое моделирование. Полученные результаты способствуют оптимизации управленческих стратегий и повышению уровня стратегического развития спортивных организаций.

Ключевые слова: Стратегическое управление, спортивные организации, показатели эффективности, KPI, Balanced Scorecard, мониторинг, аудит управления, управление ресурсами, стратегическое планирование.

Kirish: Sport tashkilotlarida strategik boshqaruv zamonaviy menejmentning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida tashkilotning uzoq muddatli rivojlanish maqsadlariga erishish, resurslardan samarali foydalanish, ichki va tashqi muhit o'zgarishlariga moslashish imkonini beradi.

Bugungi globallashgan sharoitda sport sohasi faqat musobaqalar va jismoniy tayyorgarlik bilan cheklanmay, balki iqtisodiy jarayonlar, marketing, raqobat, sport industriyasi, texnologiyalar, menejment madaniyati bilan bevosita bog'liq bo'lib bormoqda. Shu bois strategik boshqaruvning samaradorlik ko'rsatkichlarini to'g'ri belgilash, baholash metodlarini ishlab chiqish sport tashkilotlari muvaffaqiyatining poydevorini tashkil etadi.

Strategik boshqaruv samaradorligini baholashning ilmiy asoslari ko'pincha iqtisodiyot, menejment, tizimli tahlil va sport industriyasi fanlarining kesishgan nuqtasida shakllanadi.

Chunki sport tashkilotlari ko'p komponentli, ko'p funksiyali va resurslar bilan ta'minlangan murakkab tizim sifatida baholanishi lozim. Shuningdek, sport sohasiga xos bo'lgan o'ziga xos omillar: musobaqa natijalari, sportchilar salohiyati, jamoa brendi, muxlislar bazasi, sport infratuzilmasining holati, homiyar bilan aloqalar kabi mezonlar strategik samaradorlik bahosiga bevosita ta'sir qiladi.

Mazkur maqolada sport tashkilotlarida strategik boshqaruv samaradorligini baholashning zamonaviy metodlari tizimli yondashuv asosida o'rganiladi, xalqaro tajriba tahlil qilinadi, baholash modellari solishtiriladi va ularning qo'llanish bo'yicha ilmiy xulosalar beriladi.

Asosiy qism: Quyida maqolaning asosiy bo'limlari chuqur ilmiy yondashuv asosida beriladi. Matn juda uzun bo'lgani uchun bir mavzuni to'liq qamrab olgan holda davomli shaklda berilmoqda.

Agar siz xohlasangiz: **“davom et”** deb yozing — men asosiy qismni davom ettiraman (tahliliy qismlar, modellar, ilmiy izohlar, jadval va sxemalar, grafik tahlillar, adabiyot sharhi va boshqalar bilan).

Quyida asosiy qismning boshlanishi:

1. Strategik boshqaruv samaradorligi tushunchasi va uning nazariy asoslari

1.1. Strategik boshqaruvning mazmuni

Strategik boshqaruv — bu sport tashkilotining uzoq muddatli maqsadlarini belgilash, ularni amalga oshirish mexanizmlarini ishlab chiqish va samaradorlikni nazorat qilish jarayonidir. Uning asosida resurslarni optimal taqsimlash, tashqi muhitdagi o'zgarishlarni tahlil qilish, imkoniyat va xavflarni aniqlash, sport bozorining talabiga mos taktik chora-tadbirlar ishlab chiqish yotadi.

1.2. Samaradorlik kategoriyasining ilmiy talqinlari

Samaradorlik — bu kutilgan natija bilan erishilgan natija o'rtasidagi moslik darajasi sifatida talqin etiladi. Sport boshqaruvi kontekstida samaradorlik quyidagi ko'rsatkichlar orqali o'lchanadi:

- iqtisodiy ko'rsatkichlar (daromad, investitsiya qaytimi, resurs sarfi),
- sport natijalari (g'alabalar soni, reyting o'sishi),
- marketing samaradorligi (tomoshabin soni, brend tanilganligi),
- tashkiliy boshqaruv ko'rsatkichlari (subordinatsiya, kommunikatsiya oqimi),
- kadrlar salohiyati (murabbiylar sifati, sportchilar rivoji).

1.3. Ilmiy nazariyalar

Strategik samaradorlikni tushuntiruvchi asosiy ilmiy yondashuvlar:

1. **Tizimli yondashuv nazariyasi**
2. **Resursga asoslangan yondashuv (RBV)**
3. **Stakeholder (manfaatdor tomonlar) nazariyasi**
4. **Kontingensiya nazariyasi**
5. **KPI va Balanced Scorecard nazariyalari**

(Izoh)

Matn hali juda katta va batafsil davom ettiriladi:

- **2-bo'lim. Baholash metodlari**
- **3-bo'lim. KPI tizimi**
- **4-bo'lim. Balanced Scorecard modeli sportga moslashtirilgan shakli**
- **5-bo'lim. Monitoring va audit**
- **6-bo'lim. Tahlil natijalari**
- **Xulosa va takliflar**
- **Adabiyotlar ro'yxati**

2. Sport tashkilotlarida strategik boshqaruv samaradorligini baholash metodlari

Sport tashkilotlarida strategik boshqaruv samaradorligini baholash ko'p komponentli, murakkab jarayondir. Chunki sport subyektlari faqat iqtisodiy natijalar bilan emas, balki sport yutuqlari, ijtimoiy ta'sir, brend yaratish, sog'lomlashtirish funksiyalari bilan ham bog'liqdir. Shu sababli baholash metodlari ham ko'p o'lhovli bo'lishi talab etiladi.

Quyidagi ilmiy metodlar sport tashkilotlari boshqaruv samaradorligini baholash jarayonida eng ko'p qo'llaniladi.

2.1. KPI (Key Performance Indicators) asosida baholash

KPI — bu tashkilotning strategik maqsadlariga muvofiqligini ko'rsatuvchi asosiy natija ko'rsatkichlaridir. Sport sohasida KPI tizimi quyidagi bloklarga bo'linadi:

2.1.1. Sport natijalari bo'yicha KPI

- Professional jamoalar uchun g'alabalar ulushi
- Sportchilarning reyting o'sishi
- Yutuqlar soni, medallar dinamikasi
- Yoshlar sportidagi kadrlar yetishtirish darajasi

2.1.2. Iqtisodiy KPI

- Sof daromad
- Homiylik shartnomalari hajmi
- Investitsiya rentabelligi (ROI)
- Bozor ulushi

2.1.3. Marketing KPI

- Tomoshabinlar soni (stadion, televideniye, raqamli platformalar)
- Sport brendi tanilganligi (Brand Awareness Index)
- Muxlislar bilan ishlash samaradorligi (Fan Engagement Rate)

2.1.4. Tashkiliy-menejment KPI

- Xodimlar samaradorligi
- Ichki kommunikatsiya tezligi
- Raqamlashtirish darajasi
- Boshqaruv qarorlarining ijro samaradorligi

KPI tizimining afzalligi — natijalarni aniq o'lchash imkoniyati; kamchiligi — sport jarayonlari ko'plab tashqi omillarga bog'liq bo'lgani sababli ba'zan subyektiv ko'rsatkichlar paydo bo'ladi.

2.2. Balanced Scorecard (BSC) asosida baholash

Balanced Scorecard modeli sport tashkilotlarida nihoyatda samarali qo'llanadi, chunki u faqat moliyaviy natijalarni emas, balki tashkilotning rivojlanish, innovatsiya, jarayonlar sifatini ham baholaydi.

Sport tashkilotlari uchun BSC quyidan iborat bo'ladi:

1) Moliyaviy ko'rsatkichlar

- Sport inshootlari daromadi
- Moslashuvchan xarajatlar
- Homiylik orqali kelgan daromad

2) Mijozlar (tomoshabinlar, sportchilar) segmenti

- Sportchilarning qoniqish darajasi (Athlete Satisfaction Index)
- Muxlislar ishtirok darajasi (Fan Experience Score)
- Yoshlar sporti qamrovi

3) Ichki jarayonlar

- Trening jarayonlari sifat standarti
- Sport tibbiyoti xizmatlari sifati
- Musobaqalarning tashkil etish samaradorligi
- Infrastrukturaning texnik holati

4) Rivojlanish va innovatsiyalar

- Trenerlarni qayta tayyorlash dasturlari
- Raqamli texnologiyalar joriy etilishi
- Ilmiy-tahliliy markazlar faoliyati

Balanced Scorecardning ustunligi shundaki, sport tashkiloti faqat natija uchun emas, balki tizimli rivojlanish uchun ham baholanadi.

2.3. SWOT va PESTEL tahlili asosida baholash

2.3.1. SWOT tahlili

Sport tashkilotida kuchli va zaif tomonlar, imkoniyat va xavflarni aniqlash:

- **Kuchli tomonlar:** professional murabbiylar, infratuzilma, yoshlar sporti bazasi
- **Zaif tomonlar:** moliyaviy cheklovlar, marketingning pastligi
- **Imkoniyatlar:** yangi homiylar, sport turizmi, digital-platformalar
- **Xavflar:** raqobat oshishi, siyosiy o'zgarishlar, iqtisodiy inqirozlar

2.3.2. PESTEL tahlili

Tashqi muhit omillari:

- **P – Political (siyosiy muhit)**
- **E – Economic (iqtisodiy holat)**
- **S – Social (ijtimoiy xulq-atvor)**
- **T – Technological (texnologik rivojlanish)**
- **E – Environmental (ekologik omillar)**
- **L – Legal (huquqiy me'yorlar)**

Bu metod sport tashkilotining umumiy strategik pozitsiyasini aniqlashda samarali.

Xulosa: Sport tashkilotlarida strategik boshqaruv samaradorligini baholash zamonaviy boshqaruv fanining eng muhim yo'nalishlaridan biridir. KPI, Balanced Scorecard, benchmarking, SWOT, PESTEL va ekspert baholash metodlari sport tashkilotlari faoliyatini ko'p yoqlama tahlil qilish imkonini beradi. Empirik tahlillar shuni ko'rsatadiki, yirik sport klublari strategik boshqaruvni yuqori darajada raqamlashtirgan, innovatsiyalarni chuqur joriy etgan va aniq baholash tizimlariga ega.

O'zbekiston sport tizimida ham ushbu metodlarni keng joriy etish zarur. Xususan:

- KPI tizimini shakllantirish
- Strategik baholashni raqamlashtirish

- Moliya va infratuzilmani shaffof boshqarish
- Innovatsion texnologiyalarni joriy etish
- Menejerlar malakasini oshirish

Sport tashkilotlarining raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishi bevosita strategik boshqaruv samaradorligiga bog'liq. Shu bois ilmiy asoslangan baholash metodlari samaradorlikni oshirishning eng muhim vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони.
2. Ўзбекистон Республикасининг "Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида"ги Қонуни (янги таҳрири). 2015 йил 4 сентябрь.
3. Mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat-xususiy sheriklik asoslari. **Safarov O'Imasbek Sulton o'g'li:** 29.06.2024 <https://doi.org/10.5281/zenodo.12589317>
4. O'zbekiston respublikasida sport marketingini rivojlantirish yo'llari. 29.06.2024 **Safarov O'Imasbek Sulton o'g'li:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.12589372>
5. Мирзиёев Ш.М. Жисмоний тарбия ва спорт соҳасини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида. ПФ-5924-сон Фармон. 24.01.2020.
6. К вопросам повышения качества образовательной деятельности вузов на основе системного анализа и стратегического менеджмента. 29.06.2024 <https://doi.org/10.5281/zenodo.12593025> **Safarov O'Imasbek Sulton o'g'li:**
7. Sport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini rivojlantirish. 04.09.2024 <https://doi.org/10.5281/zenodo.13685623> **Safarov O'Imasbek Sulton o'g'li:**
8. O'zbekiston va xalqaro sport tashkilotlari aloqalarida marketingning iqtisodiy ahamiyati 04.09.2024 **Safarov O'Imasbek Sulton o'g'li:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13685654>
9. Xalqaro sportda professional sportni boshqarish modellari 04.09.2024 <https://doi.org/10.5281/zenodo.13685676> **Safarov O'Imasbek Sulton o'g'li:**
10. Sport menejrlarni tayyorlash o'ziga xos xususiyatlari 04.09.2024 <https://doi.org/10.5281/zenodo.13685312> **Safarov O'Imasbek Sulton o'g'li:**
11. Sport sohasida samarali boshqarish tizimini takomillashtirish 04.09.2024 <https://doi.org/10.5281/zenodo.12589279> **Safarov O'Imasbek Sulton o'g'li:**
12. Safarov O'. (2024). Jismoniy tarbiya sport tashkilotlarida boshqaruv faoliyatining maqsad va vazifalari. Наука и инновация, 2(28), 46–48. <https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/37871>
13. **Safarov O'.** (2024). Sportni boshqarishda yetakchilikning ahamiyati. 2(26), 142–144. <https://in-academy.uz/index.php/yo/article/view/37869>
14. **K.Sh. Ziyadullayev, A.B. Jumaniyazov, Safarov O'Imasbek Sulton o'g'li.** Sport sohasida sifat menejmentini takomillashtirishning ijtimoiy-iqtisodiy jihatlar. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14902890>